

ВІДГУК
офіційного опонента
про дисертацію Жадлун Маргарити Ігорівни
“Лінгвістичні засоби авторської репрезентації стихії «вода»
у творчості А. Ахматової та М. Цветаєвої” (Дніпро, 2021),
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.02.02 – російська мова

У різних галузях сучасного наукового знання, в яких вивчаються проблеми пізнання, мислення та його взаємодії з мовою, активно досліджуються когнітивні структури. Концепт – це різнорівневе явище, яке одночасно належить “логічній та інтуїтивній, індивідуальній і соціальній, свідомій і несвідомій сферам” і включає поняттєвий, етимологічний, образний, ціннісний, поведінковий і культурний параметри (праці С. Г. Воркачова, В. І. Карасика, В. А. Маслової, Ю. С. Степанова та ін.). Багатовимірність і поліфункційність цього складного феномена зумовили формування на початку ХХІ ст. такого інтегративного напрямку лінгвістики, як лінгвоконцептологія, в якій вже сформовано категоріально-поняттєвий апарат, накопичено значний емпіричний матеріал, розроблено певні принципи та різні методики аналізу й моделювання концепту, визначено основні вектори його дослідження. Проте внаслідок складності даного поняття питання щодо його сутності, ознак, структуризації, типологізації, способів репрезентації, розроблення єдиної методики концептуального аналізу досі залишаються дискусійними та потребують подальшого вивчення.

Актуальність теми дисертаційної роботи М. І. Жадлун, присвяченої дослідженню концепту “Вода” у двох поетичних картинах світу в зіставному аспекті, детермінована низкою факторів: пріоритетним статусом у сучасному мовознавстві таких інтегративних напрямів, як лінгвокогнітологія, лінгвокультурологія, лінгвоконцептологія; стрімким розвитком загальної теорії концепту – концептології; нагальною потребою вияву й опису універсальних і лінгвокультурних концептів, способів їхньої репрезентації

в мові та мовленні, в тому числі художньому дискурсі, що сприятиме встановленню загальнонаціональних рис та індивідуальних особливостей вербалізації різних концептів.

Дисертаційна робота характеризується чіткою композицією, логічністю та послідовністю викладення теоретичних положень і практичних результатів, комплексним вирішенням поставленої мети та відповідних завдань.

Рецензоване дисертаційне дослідження спирається на значну **теоретико-методологічну базу** (до списку використаних джерел включено 244 позиції), яку складають фундаментальні праці провідних учених у галузі лінгвокогнітології, лінгвокультурології, лінгвоконцептології та наукові розвідки з проблеми вивчення концепту “Вода” в різних аспектах, – їх ґрунтовний аналіз подано в тексті роботи. Заслугове на увагу й **емпірична база** дослідження: зібрано, як зазначено у вступі, фактичний матеріал обсягом понад 260 репрезентантів концепту “Вода” та більше 2800 їхніх слововживань.

Дисертація М. І. Жадлун має беззаперечну **наукову новизну**, яка насамперед полягає в тому, що, як зауважує авторка, “вперше здійснено комплексний опис концепту «вода» у порівняльному аспекті в поезії А. Ахматової та М. Цветаєвої з погляду лінгвокультурології” (с. 20). У роботі докладно описано структуру досліджуваного концепту, яка включає поняттєвий, ціннісний та образний складники, і встановлено усі відповідні репрезентанти; виявлено спільні та відмінні риси мовленнєвої репрезентації концепту “Вода” у двох поетичних картинах світу.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження визначається тим, що воно є певним внеском до лінгвокультурології, лінгвоконцептології, лінгвопоетики, ідіостилістики. Наукові результати, отримані на підставі застосування методики концептуального аналізу, розробленої на базі існуючих процедур, може стати у пригоді в інших дослідженнях різних концептів.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що її фактичний матеріал й отримані результати можуть бути застосовані у практиці викладання таких навчальних курсів, як “Лексикологія сучасної російської мови”, “Стилістика російської мови”, “Лінгвокультурологія”, “Лінгвістичний аналіз тексту”, у закладах вищої освіти.

Теоретико-методологічні засади проведеного дослідження ґрунтовно викладені в першому розділі. Дисертанткою добре висвітлено питання про сутність концепту, специфіку його визначення в лінгвокогнітології та лінгвокультурології, про зміст і структуру, ознаки, методи й методики дослідження, а також описано особливості мовної й поетичної (художньої) картин світу в зіставному аспекті. Чітко висловлено авторську позицію щодо розуміння концепту (за В. А. Масловою) та його структуризації (за В. І. Карасиком), поетапно описано обрану комплексну методику концептуального аналізу.

Матеріал теоретико-прикладного характеру, поданий у другому розділі, є своєрідним мірилом, на яке спирається дослідниця у своєму власному дослідженні. Вона здійснює аналітичний огляд наукових праць з проблем репрезентації концепту “Вода” у слов’янській міфології, в російській мовній картині світу, переважно у паремійному фонді російської мови, та в російській поетичній картині світу ХХ ст., наводить різноманітні приклади. Викликають інтерес представлені у параграфі 2.2. дані з опрацювання двотомної збірки В. І. Даля “Пословицы русского народа” (1984): дібрано 245 прислів’їв, що репрезентують досліджуваний концепт, й класифіковано їх за ціннісним параметром.

Важливою складовою дисертації є емпіричне дослідження, результати якого подано в третьому розділі. Дисертантка здійснила ретельний аналіз усіх зібраних мовленнєвих фактів, репрезентуючих концепт “Вода” в поезії А. Ахматової та М. Цветаєвої, задала певні параметри класифікації згідно з логікою дослідження та тематикою емпіричного матеріалу, дуже вдало й

вичерпно описала вживання репрезентантів у творчості названих поетів, як, до речі, вони себе й позиціонували.

До кожного розділу роботи подано аргументовані висновки. Загальні висновки цілком логічно випливають із проведеного дослідження, вони переконливі та повною мірою відповідають меті роботи та поставленим завданням. Адекватним є формулювання перспектив подальших досліджень.

Найбільш суттєві **наукові результати** проведеного дослідження, які визначають його новизну й особистий внесок автора у розроблення вирішуваних проблем, полягають у наступному:

1. Заслуговеє на високу оцінку якісно сформовані дисертанткою корпуси контекстів, які містять репрезентанти концепту “Вода”, й обґрунтування їхнього розподілу за поняттєвим, ціннісним й образним параметрами.

2. Весь фактичний матеріал ретельно проаналізовано, класифіковано за тематичною та граматичною належністю, що описано в параграфі 3.1. та наочно представлено у додатку. На підставі кількісного аналізу встановлено найчастотніші мовленнєві репрезентанти.

3. На підставі дефініційного аналізу різних тлумачень лексеми “*вода*” та її парадигматичних відношень, зафіксованих у різних лексикографічних джерелах, з’ясовано склад мовних репрезентантів у межах поняттєвого компоненту концепту “Вода”.

4. На основі вивчення біографічних фактів А. Ахматової та М. Цветаєвої проаналізовано й описано репрезентанти, які входять до ціннісного компоненту концепту “Вода”. Виявлено кореляції “Вода – життя”, “Вода – смерть”, “Вода – кров”, “Вода – сльози”, “Вода – час” та вдало описано способи їхньої репрезентації в досліджуваних поетичних картинах світу.

5. Ретельно проаналізовано та класифіковано складові репрезентанти образного компоненту концепту “Вода” у творах двох видатних російських

поетів-жінок, де виділено візуальну, насамперед кольорову, звукову, тактильну, просторову, нюхову репрезентації досліджуваного концепту.

6. Заслуговує на позитивну оцінку виявлені корпуси порівняльних і метафоричних конструкцій, що містять “водні” номінації, які докладно описано за ознаками порівняння та тематичною належністю метафор.

7. Усі отримані результати згідно з логікою проведеного дослідження обов’язково подаються у зіставленні, що знаходить відображення у висновках до параграфів і практичного розділу та загальних висновках, а це справляє позитивне враження від дисертаційної праці в цілому, оскільки таким чином дослідниця доводить, що способи та засоби репрезентації концепту “Вода” в різних індивідуальних картинах світу одного історичного періоду мають як спільні, так і специфічні риси, що свідчить про унікальність авторських поетичних світів.

Достовірність основних положень і висновків дисертації забезпечено великим обсягом фактичного матеріалу репрезентантів концепту “Вода”, конкретними результатами, отриманими завдяки застосуванню розробленої дисертанткою методики, а також значною теоретичною базою дослідження.

Теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження опубліковано у виданнях, які відповідають нормативним вимогам МОН України. За темою дисертації надруковано 14 одноосібних наукових **публікацій**, з яких 6 статей – у фахових виданнях України, 1 стаття – в закордонному науковому виданні, 1 праця – в закордонній колективній монографії, 6 тез доповідей у збірниках матеріалів міжнародних наукових конференцій, конгресу, форуму.

Достатньою є **апробація** отриманих результатів дослідження, яку здійснено на 11 міжнародних наукових конференціях, конгресі, форумі в Україні та за кордоном.

Ознайомлення з дисертаційною роботою та її авторефератом дає підстави стверджувати, що зміст дисертації відповідає її темі, а основні наукові положення, що виносяться на захист, відповідають меті та завданням

дослідження. Дисертанткою розкрито основні теоретичні та прикладні положення заявленої проблематики, застосовано авторський підхід до вивчення концепту та його репрезентантів у творах А. Ахматової та М. Цветаєвої у зіставному аспекті. Зміст автореферату й основних положень дисертації є ідентичними. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до чинних вимог. Опубліковані роботи відбивають основний зміст дисертації. Напрямок дисертаційного дослідження відповідає профілю спеціальності 10.02.02 – російська мова.

Позитивно оцінюючи кандидатську дисертацію та відзначаючи наукову новизну отриманих дисертанткою результатів, хотілося б висловити деякі зауваження та міркування щодо окремих моментів і положень:

1. У вступі дисертаційної роботи зазначено, що об'єктом дослідження є “вірші й поеми А. Ахматової та М. Цветаєвої”, а предметом – “мовні засоби авторської репрезентації концепту «вода»” в їхній поезії (с. 19), проте об'єктом, на нашу думку, має виступати концепт “Вода” в російській мовній свідомості, його зміст і структура, а поетичні твори є матеріалом дослідження.

2. Авторка дисертації розмежовує поняття наївної та мовної картини (моделі) світу як різні типи картин світу (с. 2, 60, 78, 216), але в лінгвістиці ці терміни розглядаються як синонімічні й протиставляються науковій картині світу (термін “мовна картина світу” ввів у науковий обіг, як відомо, Л. Вайсбергер, а “наївна картина світу” – Ю. Д. Апресян: наївні знання відображаються у мові та фіксуються у тлумачних і семантичних словниках, але вони не завжди є об'єктивними); таке розмежування мовної / наївної картини світу вплинуло на опис у параграфі 2.2. традицій репрезентації концепту «Вода» в російській мовній (у роботі – наївній) картині світу, де подано дані переважно з паремійного фонду російської мови, хоча, на наш погляд, доцільно було б залучити насамперед відповідні лексичні факти, зафіксовані у тлумачних і семантичних словниках.

3. У пункті 3.4.7., що має назву “Образно-метафорична характеристика концепту «вода» в поезії А. Ахматової та М. Цветаєвої”, розглядаються “порівняння і метафори”, проте ці образні (виражальні, тропеїчні) мовні засоби є різними за своєю семантичною і граматичною природою; слід зазначити, що у лінгвометафорології метафора не розуміється як згорнуте / скорочене порівняння, оскільки далеко не всі метафори можна перетворити в такі конструкції (наприклад, *волны колоколов, плеск трав, слова льются, туман плывет* тощо), хоча в основі метафоризації дійсно лежить схожість реалій.

4. У дисертаційній роботі є певні фактичні неточності:

- при характеристиці концепту авторка наводить цитату і посилається на працю Ю. Є. Прохорова “В поисках концепта” (2008) (с. 32, 50), але вона належить авторству В. І. Карасика з його монографії “Языковой круг: личность, концепты, дискурс” (2002, 2004), а Ю. Є. Прохоров вільно переказує думку В. І. Карасика (с. 24–25), посилаючись на його працю “[Карасик, 2002; 137–141]”;

- у дисертації використовуються назви російськомовних праць, перекладені українською мовою (с. 30, 48, 53, 84 і т. д.), проте згідно з Національним стандартом ДСТУ 8302:2015 потрібно було б подавати їх мовою оригіналу, як й у списку використаних джерел.

Слід зазначити, що висловлені зауваження не знижують загального позитивного враження від рецензованої дисертації та мають переважно рекомендаційний характер.

Новизна отриманих результатів дослідження, ступінь обґрунтованості концептуальних положень і висновків свідчать про лінгвістичну компетентність і достатню професійну кваліфікацію дисертантки.

Все вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Маргарити Ігорівни Жадлун “Лінгвістичні засоби авторської репрезентації стихії «вода» у творчості А. Ахматової та М. Цветаєвої” є завершеним самостійним дослідженням, спрямованим на вирішення однієї з актуальних

проблем лінгвістики. Вважаю, що дисертація повною мірою відповідає вимогам “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. і № 1159 від 30.12.2015 р.), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.02 – російська мова.

Офіційний опонент –
завідувач кафедри слов'янських мов
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
доктор філологічних наук, професор

